

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сейдахметова Л.С. Қазақстан мектептерінде оқушыларды патриотизмге тәрбиелеудің дамуы (1970-2000). Алматы, 2001. – 25 б.
2. Бейсембаева А.А. Патриотическое воспитание старшеклассников средствами казахского героического эпоса: Алматы, 2004. – 28с.
3. Узакбаева С. Искусство и школа (Музыкально-эстетическое воспитание школьников): Монография /Узакбаева С. Алматы, 2014. – 292с.
4. Рысбекова Р.М. Қазақ халық музыкасы және патриоттық тәрбие. Монография. Талдықорған, 2015.- 182 бет.
5. Рысбекова Р.М. Қазақстан композиторларының балалар әндері арқылы патриоттық тәрбие беру. /І.Жансүгіров ат. Жетісу мемлекеттік университетінің 30 жылдығына арналған «Мыңжылдықтар тоғысындағы Қазақстан білімі мен ғылымы» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның материалдары. Талдықорған – 2002. 482-486 бб.

References:

1. Seydakhmetova L.S. Development of patriotic education of students in schools of Kazakhstan (1970-2000). Almaty, 2001.- 25s.
2. Beisembaeva A.A. Patriotic education of high school students by means of the Kazakh heroic epic. Almaty, 2004.-28s.
3. Uzakbaeva S. Art and school (Musical and aesthetic education of schoolchildren): Monograph/UzakbaevaS.Aلماتy, 2014.-292s.
4. R.M. Rysbekova Kazakh folk music and patriotic education. Monograph. Tal dykorgan, 2015- 182pp.
5. R.M. Rysbekova Patriotic education of Kazakh composers through children's songs. Materials of the international scientific and practical conference "Education and science of Kazakhstan at the junction of millennia," dedicated to the 30th anniversary of Zhetysu State University. Tal dykorgan 2002. S.482-486.

МҒТАР 14.09.01

<https://doi.org/10.51889/2797.2022.87.13.022>

Таңатарова Ж.Ә.¹, Ермаханов Б.².

¹Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

²Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ - түрік университеті,

ӨЛКЕТАНУ ПӘНІ КІШІ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ПАТРИОТИЗМІ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Мақала қазақстандық патриотизм құндылықтарын қалыптастыру шеңберінде бастауыш білім беру жүйесіндегі патриоттық тәрбиенің басым бағыттарын зерттеуге арналған. Бастауыш сынып оқушыларын өлкетану пәні бойынша оқыту жүйесі ұлттық тәрбиенің құрамдас бөлігі ретінде өлкетану құралдарын оқу барысында және сабақтан тыс іс-әрекеттің әртүрлі формаларында қолданылуы керек. Бастауыш буынға білім беру процесінде маңызды орын алатын өлкетану жұмысының мәнділігі көрсетілді. Автордың пікірінше, өлкетану материалдарын игеру оқушылардың ұлттық санасын, патриотизмін, жоғары адамгершілік сезімдерін тәрбиелеуге, эстетикалық және физикалық қасиеттерін дамытады, олардың рухани-адамгершілік бағытына ықпал етеді. Мақалада өлкетану - бастауыш білім берудің маңызды элементі, өйткені ол туған өлкенің шығу тегі туралы кеңейтілген түсінік береді, белгілі бір өңірдің тарихи оқиғаларының көрінісін тереңірек ашады. Ғылыми жаңалығы - қазақстандық патриотизмі құндылықтарын қалыптастыру үшін оңтайлы жағдай жасайтын жаңа мазмұнның теориялық негізделген құралдарын, жұмыстың формалары мен әдістерін әзірлеуден; оқушылармен патриоттық жұмыстың негізгі бағыттарын өлкетану құралдарымен кешенді өзара байланысты қарастырудан тұрады.

Түйін сөздер: өлкетану, бастауыш білім, тәрбие, патриотизм, кіші жастағы мектеп оқушылары, Отанға деген сүйіспеншілік.

Tangatarova Zh.A.¹, Yermakhanov B.²

*¹Kazakh National Women's Pedagogical University,
Almaty, Republic of Kazakhstan*

*²Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University,
Turkistan, Kazakhstan*

LOCAL STUDIES AS A MEANS OF FORMING THE VALUES OF KAZAKHSTAN PATRIOTISM OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN

Abstract

The article is devoted to the study of the priority directions of patriotic education in the primary education system within the framework of the formation of the values of Kazakhstani patriotism of younger schoolchildren. The system of local history education of primary school students as a component of national education should use local history tools in various forms of educational and extracurricular activities. According to the author, the assimilation of local history materials contributes to the education of younger schoolchildren a sense of national consciousness, patriotism, high morality, develops aesthetic and physical qualities, affects their spiritual and moral orientation. Local history is an important element of primary education, as it gives an expanded understanding of the origins of the native land and reveals a more in-depth picture of historical events within a particular region. The scientific novelty lies in the development of theoretically grounded means of new content, forms and methods of work that create optimal conditions for the formation of values of Kazakhstan patriotism of younger schoolchildren; in a complex interrelated consideration of the main directions of patriotic work with modern schoolchildren by means of local lore.

Key words: local history, primary education, upbringing, patriotism, junior schoolchildren, love for the motherland.

Танатарова Ж.А.¹, Ермаханов Б.²

*¹Казахский национальный женский педагогический университет,
Алматы, Казахстан*

*²Международный казахско-турецкий университет имени Х.А.Ясави
Туркестан, Казахстан*

КРАЕВЕДЕНИЕ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТЕЙ КАЗАХСТАНСКОГО ПАТРИОТИЗМА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

Статья посвящена исследованию приоритетных направлений патриотического воспитания в системе начального образования в рамках формирования ценностей казахстанского патриотизма младших школьников. Система краеведческого обучения учащихся начальных классов как составляющая национального воспитания, должны использовать краеведческие средства в различных формах учебной и внеурочной деятельности. По мнению автора, усвоение краеведческих материалов способствует воспитанию у младших школьников чувства национального сознания, патриотизма, высокой нравственности, развивает эстетические и физические качества, влияет на их духовно-нравственную направленность. Краеведение является важным элементом начального образования, поскольку дает расширенное понимание истоков родного края и более углубленно раскрывает картину исторических событий в пределах того или иного региона. Научная новизна заключается в разработке теоретически обоснованных средств нового содержания, форм и методов работы, которые создают оптимальные условия для формирования ценностей казахстанского патриотизма младших школьников; в комплексном взаимосвязанном рассмотрении основных направлений патриотической работы с современными школьниками средствами краеведения.

Ключевые слова: краеведение, начальное образование, воспитание, патриотизм, младшие школьники, любовь к Родине.

Кіріспе

Біздің тарихи, әрі рухани мұрамызды жаңғырту өз тарихымызға, мәдениетімізге, туған өлкемізге құрмет көрсетпейінше жүзеге асуы мүмкін емес. Өлкетану қоғамның рухани және адамгершілік тұрғыда жаңғыруының негізі болып табылады. Демек, рухани және әлеуметтік – адамгершілік дүниесі бай, шығармашылық ойлау қабілеті мен дүниетанымдық мәдениеті жетілген, парасатты да зерделі елжанды, отаншыл сезімдері дамыған тұлға тәрбиесі мәселесін, жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде жетілдір қазіргі педагогика ғылымының алдында тұрған ауқымды істердің бірі.

Аталған мәселенің шешімін табуда білім беру ерекше орын алады. Қоғамда адамгершілік ұстанымдағы болашақ мұғалімнің дайындығын жетілдірмейінше, өз Отанының азамат – патриотын тәрбиелеу күрделі мәселе болып қала береді. Болашақ мұғалімдер зиялы қауымның өскелең ұрпақ өкілдері ретінде өз қабілеттері мен біліктілігі, гуманистік дүниетанымы және тұлғалық қасиеттерімен патриотизмді оятуға ықпал етеді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында ұлттық және жалпы азаматтық құндылықтар, ғылым мен өнер жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу және адамның шығармашылық рухани мүмкіндіктерін байыту міндеті көзделген. Білім беру жүйесінің басты міндеттері «өз жерін қадірлеуге, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, халық дәстүрлерін қадірлеуге, туған жер табиғатын сүюге тәрбиелеу» [1] - деп көрсетілген.

Қазақстандағы қазіргі заманғы серпінді процестер саясаттағы, экономикадағы, әлеуметтік саладағы реформалаумен байланысты жасы кіші мектеп оқушыларының қазақстандық патриотизм құндылықтарын қалыптастыру проблемасын өзектендіреді. Бүгінде жеке тұлғаның патриоттық қасиеттерін тәрбиелеудің креативті тәсілдері мен жаңа жолдары бұрынғыдан да қажет бола түсуде. Этникалық топтың байырғы ұмтылысы болып табылатын өңірлік мәдениет мектеп оқушыларын тәрбиелеудің қуатты көзі және берік негізі екенін есте сақтаған жөн. Оның жеке тұлғаға әсер етуінің және онда ұлттық дүниетанымды, руханилықты, адамгершілікті қалыптастырудың, Отанға деген сүйіспеншілікті нығайтудың бірегей мүмкіндіктері бар [2].

Мәселенің маңыздылығы, оны қазақстандық қоғамды біріктіру және мемлекетті нығайту мүддесінде шешу қажеттілігі мемлекеттік деңгейде шаралар қабылдаудың шұғылдығын өзектендірді, бұл «Болашаққа бағдар - рухани жаңғыру» бағдарламасын енгізу арқылы өмірлік құндылық бағдарларын әзірлеуде көрініс тапты. Бағдарлама 4 кіші бағдарламадан тұрады, олардың әрқайсысы көрсетілген мақсатқа қол жеткізуге бағытталған, мысалы, «Тәрбие және білім» кіші бағдарламасын іске асыру үшін білім беру мекемелерінде «Өлкетану» базалық жобасы іске асырылуда. Оның негізгі бағыты - білім беру ұйымдарында өлкетану ісін жүзеге асыру, өлкетану іс-шаралары негізінде білім алушылармен кәсіптік бағдарлау жұмысын өткізу [3].

М.И.Дзепс-Литовский өлкетануды жеке пән ретінде санамай, оны оқыту мен тәрбиелеудің принциптері ретінде қарастырды. «Сонымен қатар, өлкетану - зерттеу жұмысы, оқушылар мұның негізінде туған өлкені зерттей отырып, ол туралы жан-жақты білім алады» - деп көрсетті [14, 154 б.]. 1920 жылдары өлкетану ғылым ретінде қарастырылды, бірақ оның объектісі мен әдістері әлі де болса жетік анықталмаған еді. Өлкетануды біреулері оқыту мен тәрбиелеудің қағидасы ретінде таныса, енді біреулері әдісі, үшінші біреулері құрал ретінде қарастырды. Бұдан шығатын қорытынды өлкетанудың мектеп оқушылары үшін білімдерін тереңдетудегі маңыздылығын зерттеуші ғалымдар әрқырынан зерттеп, құнды пікірлер айтқанын көруге болады.

П.В.Ивановтың пайымдауынша, мектептің өлкетануы «оқушылардың сабақ барысында, оқудан тыс, мектептен тыс үдерістерде өлкетану білімін жүйелі түрде меңгеру» - деп көрсетеді [5]. Зерттеу жұмысымыз тұрғысынан талдайтын болсақ, бұған дейінгі жүргізілген зерттеулердің нәтижесі өлкетануда оқушылардың жергілікті жері туралы білімдерінің тереңдігінің қоғамдық деңгейдегі мәнінде деген қорытынды жасаймыз.

Балаларға өздерін қоршаған дүние туралы білім беру, оқу-тәрбие үдерісінің негізгі талаптарының бірі. Осы мәселе туралы құнды пікірлер айтып, нақты ұсыныстар берген ағартушыларымыз А.Құнанбаев, Ш.Құдайбердиев, М.Дулатов, А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, С.Көбеев С.Торайғыров, Ә.Марғұлан, Қ.Сатпаев, М.Әуезов, және т.б ғалымдардың еңбектерінің маңызы зор.

М.Дулатов “Бастауыш мектепте алған тәрбиенің, әсерлі, күшті, сіңімді болуы, қай халықтың мектебінде болса да оқу кітаптары ана тілімен, өз ұлтының тұрмысынан, Нәм табиғаттан жазылып, баяндап оқытудың асыл мақсатында муафик үйретуден осылай біліп, баяндап оқытқанда, балқыған

жас баланың ойына, қанына, сүйегіне ұлт рухы сіңісіп, ана тілін анық үйреніп, керекті мағлұмат алып шығады,»- деп көрсетеді. [6]. Бұдан біз баланың бастауыш сыныптан бастап тұлға ретінде дамитынын, дүниетанымының бастауыш сыныптан қаланатынын көреміз.

А.Байтұрсынов адам кішкентай кезінен бастап-ақ өзін қоршаған ортаның неден тұратынын біліп танып, оқып үйренуі шарт екенін айтады. Ол өлкетану негізінде тұлғалық бағдарын қалыптастыруды баланың қоршаған ортасын танып-білуден басталатыны туралы ой-пікірін тұжырымдайды: «Орман, теңіз, тау, өзен, бұлақ - бұлар табиғат ісінен жаралатын мәселелер» – дей келе, «... жасалынды нәрселерді жасауға адамның ақыл-ойы, білімі керек», – деп ой түйеді [7]. Бұдан шығатын қорытынды автор өлкетану мәселесін бастауыш сыныптан бастау керектігін ескерткенін байқаймыз.

М.Жұмабаев оқу-тәрбие жұмысында оқушыларға туған өлкесі туралы, өлкетану негізінде білім беруді ерекше атайды: «...Бала бұлақтың былдырын, судың сылдырын, жапырақтың сыбдырын, орманның күңіренгенін, теңіздің күрлідегенін естісін; жымыңдаған жұлдыздар себілген көк шатыр көркі, түрлі түсті кемпірқосағын, буыны жоқ бұрандаған қайыңды көрсін»- деген ғылыми тұжырым жасай келе, «Фантазия ақылды кеңейтеді, фантазиясыз жаңадан бір нәрсені ойлап табуға мүмкін емес. Фантазия құлықты түзейді. ...Фантазия әдемілік сезімін тереңдетеді – біз неше түрлі әдеміліктерден фантазия арқылы ғана ләззат аламыз» – дей келе, баланың қиялы бай болу үшін, оның білімі болу керектігін айтады: «Адам неғұрлым білімді, тәжірибелі болса, хиялы да сонша бай болмақ. Міне осы себептерден баланың хиялы терең, бай болсын десек, оның білім де болуына иждиһат қылу керек», - деп тұжырымдайды. Сонымен қатар автор бала қиялын тереңдететін, байытатын бірден бір жолы – оның туған өлке деп қарастыруын мына жолдары арқылы білеміз: «Бала тұрмыспен көзбе-көз таныссын, оның есінде, жанында көп білім болсын, жан-жануардың тұрмысын бақыласын, жаратылыстың тұрмысымен таныс болсын. Міне, сонда баланың хиялы өткір һәм бай болмақ» – деп жазады [8]. Біз автордың пікіріне қосыла отырып, өлкетану іс-әрекетіне білім беру саласымен айналысқан ағартушыларымыздың барлығының назарын аударуы бұл мәселенің қай кезде көкейкесті болғанын көрсетеді, – деп санаймыз.

Ш.Құдайбердиев: «Қоршаған табиғаттың жұмбақ сырын, танып біл, оның өлшеусіз байлығын мұратыңа, қажетіне жарат. Білу, тану, ұғыну – бәрі ақыл ісі, олар қорытылып, түсінік, ой, сезім болып шығады» – деп дұрыс тұжырым жасайды [9]. Қорыта келе, қоршаған табиғаттың сыры біздің зерттеу жұмысымызда өлкетану болып отырғандықтан, оны бастауыш сыныптан бастап іске асыру қажет, – деп санаймыз.

Бастауыш сынып оқушыларына өз өлкесі туралы білім берудің қажеттілігін С.Жортанов, Ә.Бірмағамбетов, Қ.Аймағамбетова, К.Жүнісова, т.б.ғалымдардың еңбектерінде ерекше атап көрсетілген.

С.Жортанов: «Қазіргі кезде мектептегі өлкетану оқушылар үшін шығармашылық еңбектің көзіне айналды. Педагогика мен әдістемелік тұрғыдан дұрыс ұйымдастырылған өлкетану жұмыстары жастарға білім, тәрбие беруде жетекші рөл атқарады. Өлкетанудың арқасында оқушылар өздерінің жергілікті жерінің табиғат ерекшелігін, табиғатта болып тұратын өзгерістерді, халқының іс-әрекеті мен шаруашылығының жеке салаларын және олардың даму ерекшелігін оқып үйренеді. Мұның барлығы бағдарлама материалдарын жақсы игеруге, оқушылардың ой-өрісінің кеңеюіне көмектеседі» - деп пайымдайды [10]. Бұдан шығатын қорытынды оқушыларға бағдарламалық материалдарды меңгертуде туған жердің табиғатының ерекшеліктерін салыстыра отырып, өзіндік қорытынды жасауға мүмкіндік туғызу қажет, - деп санаймыз.

Ә.Б.Бірмағамбетов туған өлкені зерттеушілердің бірі Ш.Уәлихановтың арнайы экспедицияның құрамында болып, Қазақстанның картаға түспеген жерлерін түсірумен қатар, ол алқаптардың өсімдіктері, құстар мен жануарлар, жәндіктер туралы егжей-тегжейлі материалдар жинап, өлкені зерттеу жұмыстарына кіріскенін атап көрсетеді [11]. Автордың ойын тұжырымдайтын болсақ, Шоқан Уәлихановтың XIX ғасырдың басынан біздің өлкеміздегі ғылыми-зерттеу жұмыстарының жүргізілуіне қатысып, соның нәтижесінде Қазақстанның табиғат жағдайлары туралы ғылыми ой пікірдің қалыптасуына үлесін қосқанын көруге болады.

Қ.А.Аймағамбетова табиғат туралы білім негізінде бастауыш сынып оқушыларының дүниетанымын қалыптастыру және қоршаған ортаны таныту мәселесін ғылыми-теориялық тұрғыда негіздеді. Бүгінгі мектеп алдындағы басты міндет - оқу-тәрбие үрдісінде ұлттық игіліктер мен адамзаттың мәдени мұраларының сабақтастығын сақтай отырып, оқушылардың дүниетанымын қалыптастыруға жағдай туғызу болып отыр. Ал белгілі нысандар туралы оқушылардың білімін көтеріп тәжірибесін кеңейту дүниетану пәні бойынша ұйымдастырылатын өлкетану жұмыстары

арқылы жүзеге асады. Оқушыларға берілетін ұғым оларды қоршаған дүние нысандарымен таныстыру, көріп сезіну, бақылау, тәжірибе жасау барысында олардың құндылық мәніне көз жеткізуге мүмкіндік тудырады. Белгілі әдіскер Қ.А.Аймағамбетова: «... оқушылардың жас ерекшеліктеріне лайықтай отырып берілетін білім нақты объектілерге дүниеде бар заттармен құбылыстарға негізделіп, олардың ішкі-сыртқы байланыстарын ашатындай теориялық ұғымдар жүйесін меңгеруді көздейді» [12]. Бұдан шығатын қорытынды әр оқушының өз өлкесін танып білуі, олардың дүниетанымын қалыптастыруға жағдай жасайтыны сөзсіз, – деген тұжырым жасаймыз.

Қ.Құрманов өлкетану жұмысы жеке пәндер бойынша, сол пәннің материалдарының мазмұнына сәйкес орындалады. Бастауыш сыныптардағы өлкетану жұмысы, әсіресе табиғат тану пәніне байланысты шешіледі. Мұнда табиғатқа бақылау және танымжорық жасай отырып, оқушылар жергілікті адамдардың жасампаз еңбегімен, табиғат құбылыстарымен, өсімдік пен жануарлардың негізгі жергілікті өкілдерімен танысады. Өздерінің алған әсерлерін сабақ үстінде пайдалана білуге дағдыланады, – деген [13].

Р.Сәтімбеков мектеп оқушыларымен өлкетану мақсатында ұйымдастырылатын экологиялық оқу соқпақтарының маңызын атап көрсете келе, онда ескеретін жайттарды: біріншіден, соқпақ өтетін жерлерге анық көрінетін тата іліп, оған қажетті маршрутты жазып, сурет салу; екіншіден, танымдық дәрежесі бар, табиғат туралы мәліметтер іліну қажет; үшіншіден, табиғатта әрбір адамның өзін ұстау ережелері жазылған нұсқаулар; төртіншіден, оқушылардың рухани сезіміне әсер ететін әр түрлі тақпақтар, даналық сөздер, мақал-мәтелдер т.б. жазылып қойылу қажет [14]. Біз авторлардың пікірлеріне қосыла отырып, оқушылардың өлкетану іс-әрекетіне тұлғалық бағдарын қалыптастыруда пән сабақтары мен үйірме жұмысының атқаратын рөлі зор екенін ескере келе, зерттеу жұмысымызда осыларға қосымша арнайы факультатив сабағын ұйымдастыру қажет, – деп санаймыз.

Х.Муфталовтың пайымдауынша, өлкетану жұмысын жоспарлау мәселесіне баса назар аударып, оны сыныптарда өтетін сабақтармен байланыстыру қажет. Атап айтсақ:

– өлкетану экскурсиялары мен туристік жорықтардың тақырыптары және өткізілетін уақыты нақты болуы қажет;

– өлкетану үйірмесі мен мұражайдың жұмыстары;

– өлкетану кештері, олимпиада, өлкетану газетін шығару және т.б. [15]. Бұдан шығатын қорытынды пән сабақтарында өтетін тақырыптарға сәйкес өлкетану жұмыстарының түрлерін дұрыс саралай білу қажеттігін мұғалімдер жақсы білуі тиіс, – деп ойлаймыз.

Бүгінгі күннің тұрғысынан келетін болсақ, өлкетану мәселесіне туған жердің тауы да тасы да, орман көлі, оны мекен ететін халқының тіршілігі де кіреді. Ал оны зерттеп білу, бүгінгі ұрпақтың үлесінде. Ғылыми жұмысымызда оқушылардың өлкетану іс-әрекетіне тұлғалық бағдарын қалыптастыруды сабақта және сабақтан тыс уақытта ақпарат құралдары арқылы іздену, зерттеу жұмыстары арқылы жүргізу қажет, – деп санаймыз.

Осылайша, жеке тұлғаны патриоттық тәрбиелеу идеясы елдегі білім беру процесін жаңартуға бағытталған мемлекеттік құжаттарда, ғылыми-әдістемелік материалдарда жүзеге асырылады. Білім беру жүйесімен бір деңгейде жас ұрпақ арасында патриотизм идеологиясын қалыптастыру процесінде өлкетану үлкен рөл атқарады. Бұл жағдайда кіші жастағы мектеп оқушыларының қазақстандық патриотизм құндылықтарын қалыптастыру мәселесі өте өзекті болып отыр. Мәселенің маңыздылығын ескере отырып, мақаланың мақсаты – кіші мектеп жасындағы оқушылардың қазақстандық патриотизмін қалыптастыруға барынша ықпал ететін өлкетану пәнін зерттеу мазмұнын анықтау.

Материалдар мен әдістер

Тәжірибелік-эксперименттік жұмысты ұйымдастыру өлкетану ғылымының бастауында тұрған әдіскер-педагогтер П. Ф. Каптеревтің, Н. А. Гейникенің, А. Райковтың, В. Г. Розепиннің, Б. Всесвятскийдің, М. Рождественскийдің, Б. П. Брюловтың, И. М. Гревстің, қазіргі заманғы зерттеушілер Г. Н. Матюшиннің, А. Е. Ставровскийдің, В. Н. Ашурковтың, Д. В. Кацюбаның және т. б. еңбектеріне жүгінуді қажет етті [16].

Терең патриотизм сезімі бар тұлғаны қалыптастырудың теориялық және әдіснамалық негіздері көптеген зерттеушілердің еңбектерінде келтірілген, олардың ішінде осы мақала шеңберінде Н. Н. Краснованы, Е. И. Салганованы, С. Ш. Туроновты бөліп атауға болады.

Психологиялық-педагогикалық ғылымда патриотизмнің эмоционалды-психологиялық негізі ретінде өлкетануды зерттеуде этникалық бірегейлік сезімін дамыту жолдары көрсетіліп, С. С. Абзалованың, А. Андреевтің, Т. Н. Баташованың, Ю. Б. Берляндтың, А. В. Вялкованың, И.

Ф.Заманованың, Л. А.Калашникованың, А. Г. Косенкованың және т. б. ғалымдардың еңбектерінде жарияланған [17].

Өлкетану жұмыстарының сапасын арттыруда 1950 жылдары өлкетану мұражайларының рөліне ерекшелігіне басым бағыт берілді. Олар туған өлкені зерттеу материалдарын үйлестіріп, мектептің мұражайларына өлкетану үйірмелеріне ғылыми-әдістемелік көмек көрсетіп отырды. Ал бұл өз кезегінде өлкетану жұмыстарында оқушылардың зерттеу жұмысына қатысуына мүмкіндік туғызады деп санаймыз.

Ғылыми әдебиеттердің талдауында өлкетану - оқушылардың патриоттық тәрбиесінің басым бағыттарының бірі болып табылады. Дәл осы өлкетану жұмысы әрбір білім беру мекемесінің қызметінде маңызды орын алуы тиіс, өйткені өлкетану материалдары арқылы кіші жастағы мектеп оқушыларының патриотизмі, ұлттық санасы, жоғары адамгершілігі сияқты қасиеттер тәрбиеленеді [18].

Патриоттық тәрбиенің міндеттері мен мақсаттарына әртүрлі құралдар арқылы қол жеткізіледі, олардың ішінде: туған өлкенің тарихы, символикасы, табиғаты, әдебиеті, бейнелеу өнері бар. Туған өлкенің тарихын білу бастауыш білім берудің өлкетанулық оқыту жүйесінде бірінші орында тұр. Мектептен тыс сабақтарда алынған тарихи-мәдени білім негізінде оқушылар туған өлкенің өткенін бағалап, болашағын болжай алады [19].

Әртүрлі өлкетану үйірмелеріндегі сабақтарда ұсынылған жергілікті материал маңызды рөл атқарады, өйткені ол белгілі бір елді мекеннің өмірі мен тұрмыс-салтын зерттеуді ел тарихымен байланыстырады. Өлкетану компоненті оқушылардың жалпы елдің әлеуметтік-саяси, экономикалық және мәдени дамуының күрделі мәселелерін саналы түрде меңгеруіне ықпал етеді. Өлкетану - бұл елдің, қаланың немесе ауылдың белгілі бір бөлігін, жергілікті халқы бар басқа елді мекендерді жан-жақты зерттеу, олар үшін бұл аумақ туған өлке болып саналады, бұл табиғи және әлеуметтік зерттеулер кешені. Өлкетану туған жердің табиғатын, халқын, шаруашылығын, тарихы мен мәдениетін зерттейді [20].

Өлкетану бойынша ғылыми жұмыстарды талдай отырып, біз өлкетану жұмыстарының, атап айтқанда: тарихи өлкетану, әуесқойлық туризм, мектеп өлкетануы, әдеби өлкетану сияқты алуан түрлері бар екенін анықтадық.

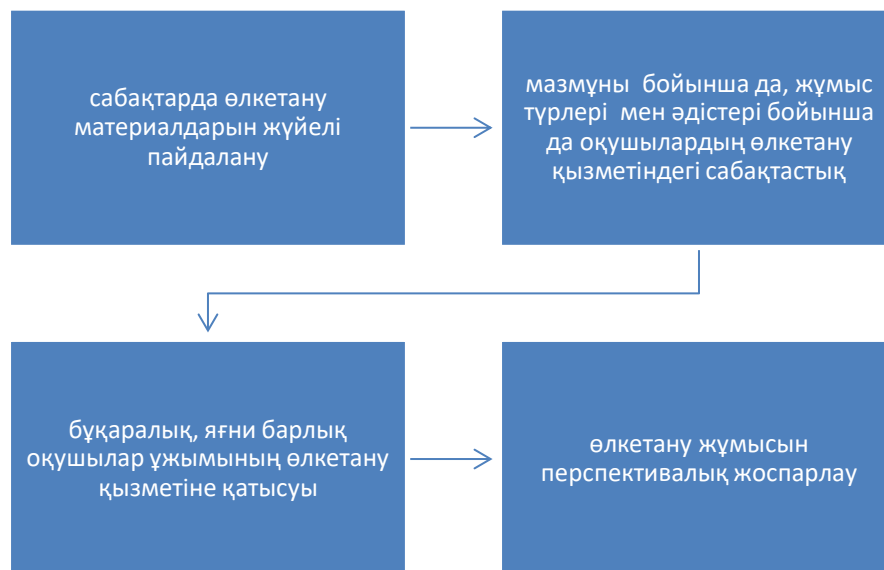
Қазақстанда өлкетанудың қалыптасуына Ш.Уәлихановтың еңбектерінің маңызы зор. Ол әлі күнге дейін құндылығын жоймаған этнография, география, педагогика, психология, биология, тарих, құқық, әдебиет т.б. ғылым салаларында мол мұра қалдырды.

Өлкетанудың білім берудің сапасын көтеруде ықпалы зор. Өлкетану жұмыстары оқушылардың сабақтан немесе оқу құралынан дайын білімді алу ғана емес, сонымен қоса мұғалім басшылығымен оқушылардың өздік жұмыстарын, ізденіс-зерттеу әдістерін қамтиды. Сондықтан өлкетану жұмысының ерекшелігі – оның мұғалімдер мен оқушыларды зерттеуге бейім дейтіні. Бүгінгі таңда жас ұрпақты өз халқының тарихын, тегін, тілін білетін, дүниеге дұрыс көзқарасы қалыптасқан шығармашыл тұлға етіп тәрбиелеудің және өлкетану оқыту мен тәрбиелеудің сапасын арттыруда өлкетану маңызды, күшті құрал болып отыр. Өлкетану материалдарын пайдалану арқылы қоршаған орта шындығының құбылыстарын, ғылыми ұғымдарды ашып, нақтылаймыз, түсінеміз.

Зерттеушілердің пікірінше, өлкетану іс-әрекетінің арқасында мұғалім оқу процесіне пайымдау элементін енгізеді, тарихи өткен шақ оқушылардың санасына жақындап, олар үшін нақты шындыққа айналады [21].

Өлкетану тәсілі оқушыларды фактілер мен құбылыстарды жақын, тікелей пайымдаудан терең тұжырымдар мен қорытындылар жасауға, яғни таным процесін табиғи және қолжетімді түрде ұйымдастыруға мүмкіндік береді [22].

Сондай-ақ ғалымдар өлкетану жұмыстарын жүргізу кезінде жүйеліліктің қажеттілігін көрсетеді, атап айтқанда (1-сурет):

1-Өлкетану жұмыстарын жүргізу кезіндегі жүйелілік ережелері

Осылайша, сабақтарда өлкетану материалдарын жүйелі пайдалану; оның мазмұны бойынша да, жұмыс түрлері мен әдістері бойынша да оқушылардың өлкетану қызметіндегі сабақтастық; бұқаралық, яғни бүкіл оқушылар ұжымының өлкетану қызметіне қатысуы; өлкетану жұмысын перспективалық жоспарлау оқушыларға белгілі бір аумақта тұратын адам туралы тұтас түсінік беруге мүмкіндік береді. Интеграциялану мәні мынада - сабақ үшін археология, география, этнография, экономика, әдебиет және тарих бойынша мәліметтер алынады [23].

Зерттеудің негізгі әдістері: зерттеу тақырыбы бойынша философиялық, педагогикалық, психологиялық, тарихи және өлкетану әдебиеттерін, мектептердің оқу бағдарламаларын, өлкетану бойынша құралдарды талдау; орта жалпы білім беретін мекемелердің, мектеп және өлкетану мұражайларының оқу-тәрбие қызметінің жасы кіші оқушылардың патриотизмін тәрбиелеу жөніндегі тәжірибесін жинақтау және талдау; айқындаушы және қалыптастырушы эксперименттерді, салыстыруды және тұжырымдауды; диагностикалық әдістемелерді (сауалнама, тестілеу, әңгімелесулер, диспуттар); тәрбиелік жағдайларды қолдану, оқушыларды бақылау, олардың өзіндік талдауы) қамтитын эксперименттік зерттеу әдістері болып табылады.

Нәтижелер мен талдаулар

Оқушылардың қазақстандық патриотизмі құндылықтарының дамуын анықтау үшін Атырау қаласындағы орта мектептердің бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық ерекшеліктерінің даму деңгейін анықтауға мүмкіндік беретін сауалнамалар мен тестілердің тұтас кешені қолданылды.

Оқушылардың өз Отаны, өлкесі, патриотизмнің мәнін түсінуі туралы білімдерін диагностикалау үшін келесі сұрақтардан тұратын сауалнама жүргізілді:

1. Сіз тұратын ел қалай аталады? Отанымыздың астанасы қандай қала?
2. Патриот дегеніміз кім?
3. «Кіші Отан» дегеніміз не?
4. Біздің қаланың жасы нешеде?
5. Отанды сүю деген нені білдіреді?
6. Атырау тұрғыны нені мақтаныш ете алады?
7. Қаламыздың тарихымен байланысты танымал адамдардың есімдерін атаңыз.

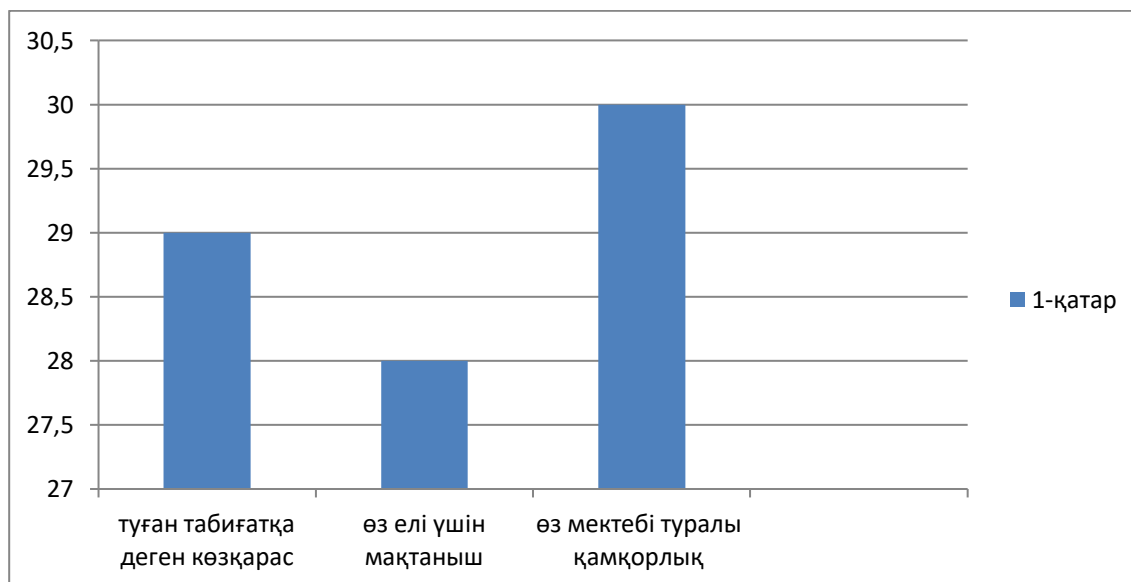
Балалардың кейбіреуінің осы сұрақтарға жауап бере алмайтындығы байқалды, олардың жауаптарының мазмұны терең емес болды. Балалардың көпшілігі кейбір сұрақтарға жауап беруге қиналды, атап айтқанда: патриот деген кім және «кіші Отан» деген не деген сұрақтарға бірде-бір оқушы жауап берген жоқ. Біздің еліміз қалай аталады деген сұраққа 2 оқушы, Отанымыздың астанасын атаңыз деген сауалға 2 оқушы жауап беруге қиналды. Өз Отанын сүю деген не деген сұраққа оқушылар тұрмыстық деңгейде жауап берді. Ең көп таралған жауаптар: оны құрметтеу керек және көшелерде қоқыс тастамау қажет.

Төртінші сұраққа жауап беруге 3 оқушы қиналды. Бірде-бір оқушы бұл мәселе сұрақ бойынша нақты құрылыстарды, ескерткіштерді, кейіпкерлерді немесе тарихи оқиғаларды көрсетпеді. Өкінішке орай, Атырау қаласының тұрғыны немен мақтана алады деген сұраққа тек 7 оқушы жауап берді. Олардың жауаптарының ішінде: Құрманғазы Сағырбайұлының ескерткіші, Дина Нұрпейісованың ескерткіші, Успен соборы, «Иманғали» мешіті, Жайық өзені арқылы жаяу жүргіншілерге арналған көпір. «Біздің қаламыздың тарихымен байланысты танымал адамдардың есімдерін атаңыз» деген сауалға жауапты олар білмейтіні белгілі болды, бірақ олардың орнына замандастарының есімдерін атады.

Сауалнама нәтижелері өз Отанына, туған еліне қатысты байқалатын қазақстандық патриотизм құндылықтарының көрсеткіштерімен байланысты сапалардың қалыптасу деңгейін анықтауға мүмкіндік берді (2-сурет).

Балалардың туған табиғатына деген көзқарасын анықтау мақсатында әңгіме жүргізілді, оған мынадай сұрақтар енгізілді: оқушылар туған өлкенің табиғатына қалай қарайды, табиғатты сақтау үшін не істеді? Олар «табиғатты қорғау» деген сөзді қалай түсінеді?

Сонымен қатар, балалармен әңгімелесу және сауалнама негізінде алынған нәтижелерді нақтылау үшін арнайы ұйымдастырылған іс-шаралар барысында балаларға бақылау жүргізілді, сондай-ақ сынып мұғалімімен сынып, мектеп, туған қаласы үшін өз бетінше бір іс жасауға деген ниетпен байланысты белгілі бір іс-әрекеттегі балалардың мінез-құлқының ерекшеліктері туралы әңгіме өткізілді.

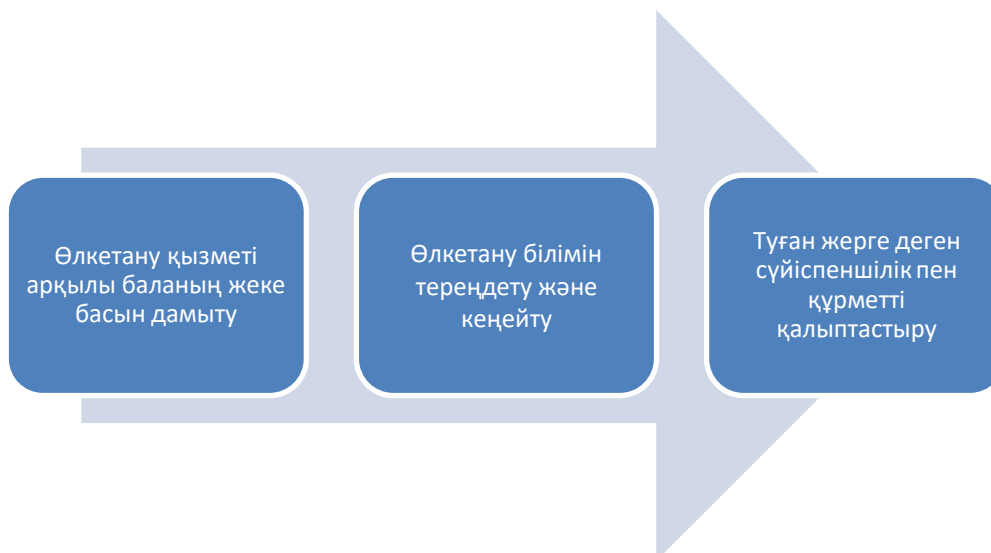

2-сурет – Жасы кіші мектеп оқушыларының қазақстандық патриотизмі құндылықтарының даму деңгейінің көрсеткіштері (бастапқы кезең)

Эксперименттің айқындаушы кезеңі процесінде оқушылардың көпшілігінде қазақстандық патриотизмі құндылықтарының орташа және төмен деңгейі бар екендігі анықталды, атап айтқанда: балалардың бірқатары елдің танымал адамдарын білмейді, елдің тарихи өткені туралы мәліметтерден хабарсыз. Көптеген адамдар табиғатқа ұқыпты қараудың маңыздылығы туралы айтады, бірақ оны сақтау үшін өз бетінше ештеңе жасамайды, сонымен қатар әлеуметтік маңызы бар іс-әрекетте аз белсенділік көрсетеді.

Осылайша, оқушылардың қазақстандық патриотизмі құндылықтарының даму деңгейін диагностикалау алдағы жұмыстың өзектілігін растады.

Жасы кіші оқушылардың бойында өлкетану құралдары арқылы қазақстандық патриотизм құндылықтарын қалыптастыру мәселесімен айналыса отырып, автор оның ойынша зерттеулерде негіз қалаушы болып табылатын бірқатар маңызды аспектілерді бөліп көрсетті (3-сурет).

3-сурет – Бастауыш сынып оқушыларының қазақстандық патриотизмі құндылықтарын қалыптастырудың негізгі аспектілері

Мынадай жалпы міндеттерді нақтылау мақсат етіледі: (1) оқушылардың ой-өрісін кеңейту; (2) өз өлкесіне, ата-бабаларына деген мақтаныш сезімін тәрбиелеу; (3) экологиялық мәдениетті қалыптастыру; (4) танымдық шығармашылық белсенділікті дамыту; (5) сәулет және мәдениет ескерткіштеріне құрметпен және ұқыпты қарауды қалыптастыру; (6) туған табиғатқа сүйіспеншілік сезімін және ұқыпты қарауды тәрбиелеу [24].

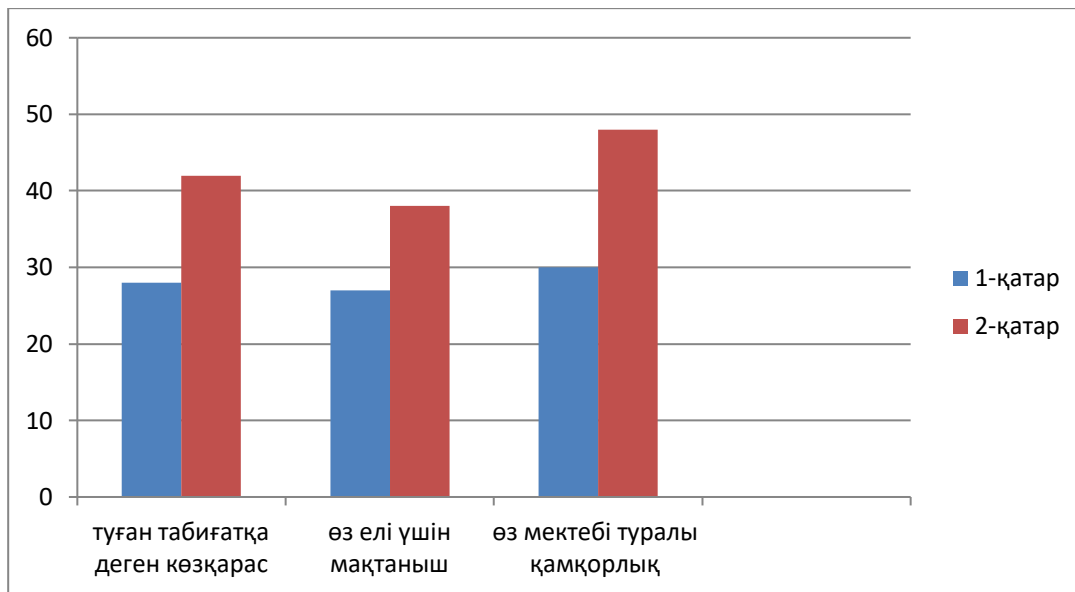
Одан кейінгі өлкетану жұмыстары туған қаласы мен өлкесін, ұлттық батырларды, тарихи фактілерді, халық жетістіктерін жан-жақты зерттеумен тығыз байланысты болды. Бұл ұлттық мәдени мұраны зерттеусіз оқушылардың дүниетанымы мен өлкетану көкжиегін кеңейту мүмкін емес еді. Сайып келгенде, мұның бәрі олардың жалпы және эстетикалық мәдениетін арттыру үшін жұмыс істейді, туған өлкенің құндылықтарына ұқыпты қарау арқылы патриоттық сезімдер мен сенімдерді қалыптастырады. Оқушылардың өлкетану қызметіне қатысуын жоспарлау және ұйымдастыру олардың білімдерін айтарлықтай кеңейтуге және тереңдетуге, тарихи жадты жандандыруға ықпал етті. Тарихи-мәдени және табиғи мұраны зерттеу отандық педагогика құрылымындағы маңызды элемент ретінде пайда болады, өйткені азаматтық және патриоттық тәрбие, патриоттық сезімдер мен сенімдер бос негізде қалыптаспайды. Туған өлкенің тарихи өткенін, жерлестердің ерлік істерін, олардың жауынгерлік және еңбек жетістіктері туралы нақты білімдермен жасөспірімдерде өз отанының тарихына деген құрмет қалыптасады, оларда өз жерлестерінің даңқына сәйкес келуге, олардың дәстүрлерін жалғастыруға, Отан тарихы мен мәдениетін дамытуға үлес қосуға деген ынта оянады [25].

Сонымен қатар, оқушылардың қазақстандық патриотизмі құндылықтарын қалыптастыру тетігі патриоттық ұрандардың негізсіз айтылуына емес, әдеби және көркем шығармалардағы жоғары идеяларды терең жеке қабылдауға негізделді. Әрбір нақты жағдайда, көркем шығармаға немесе әдеби материалға түсініктеме бере отырып, мұғалім оқушының жан дүниесін рухани байытуға, патриотизм рухында тәрбиелеуге және оқушылардың ұлттық дүниетанымдық ұстанымдарын қалыптастыруға ықпал ететін сәттерге назар аударады.

Оқушылардың қазақстандық патриотизмі құндылықтарын қалыптастыруға мектептен тыс шығармашылық сабақтар үлкен мүмкіндіктер берді. Өлкетану материалын өңдеу кезінде оқушылар оның мазмұны мен өзектілігі туралы өз ойларын айтты, шығармаларда туған жерін, ата-аналары мен аталарының тілін сүйеге үндеу естілетініне назар аударды. Оқушылар өздері қорытынды жасады, ал мұғалім қажет болған жағдайда оларға көмектесті. Тұжырымдардың өмірлік принциптерді жобалауға, патриотизм сезімін тәрбиелеуге, туған жерге терең бауыр басуға ықпал етуі маңызды. Өлкетану сабақтарында алынған білім балаға әсер етіп, жадында берік сақталады және терең, жоғары патриоттық сезімдердің пайда болуына ықпал етеді. Бастауыш мектеп жасында мұндай процесс негізінен түйсіксіз деңгейде жүрсе де, орта мектеп жасында олардың баланың мағыналы патриоттық ұстанымы жағдайына ауысуы айқын көрінеді. Өлкетану сабақтарында оқушы - оқушы, оқушы - педагог, оқушы – ұжым сияқты диалогтерді ұйымдастыру, пікірталасты ынталандыру маңызды

болды. Бұл оқушылардың азаматтық ұстанымдарын қалыптастыруға ықпал етті, оларда ой тәуелсіздігі, оптимизм, туған өлкенің игілігі үшін әрекет ету сияқты өмірлік белгілерді тәрбиелеу керек.

Жұмыстың үшінші кезеңінің мақсаты - өлкетану сабақтарын өткізгеннен кейін жасы кіші мектеп оқушыларының қазақстандық патриотизмі құндылықтарының қалыптасу деңгейін дамыту серпінін анықтау болып табылады (4-сурет).

4-сурет - Бастауыш сынып оқушыларының қазақстандық патриотизмі құндылықтарының даму деңгейінің көрсеткіштері (қорытынды кезең)

Диагностика үшін практикалық жұмыстың бірінші кезеңіндегі сияқты әдістер қолданылды. Оқушыларға қайталама сауалнама ұсынылды, оның мақсаты жүргізілген жұмыстан кейін өлкетану білімдерінің деңгейін анықтау болды.

Сауалнама нәтижелері балалардың білімі кеңейіп, толық және егжей-тегжейлі бола бастағанын көрсетті. Енді мектеп оқушылары қала атауының қайдан шыққанын, оның қашан құрылғанын біледі, оның даму тарихымен танысты, қаланың танымал адамдарының аты-жөндерін атайды, қала кәсіпорындары туралы айта алады. Барлық оқушылар Атырау қаласының ең аз дегенде 5 көрікті жерлерінің тізімін жасап, патриот деген кім және кіші Отан деген не екенін түсіндіре алды, сонымен қатар олар әр адам неге өз Отанының патриоты болу керектігі туралы дәлелдер келтірді. Сонымен қатар, мұғаліммен және балалармен әңгіме жүргізілді, бұл балалардың көпшілігі өз қалаларына, оның тарихына, мектебінің тарихына көбірек қызығушылық танытты деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді.

Осылайша, тәжірибелік-практикалық жұмыстың соңғы кезеңінде алынған мәліметтер арнайы жұмыстың қажеттілігін және осы процесте өлкетану сабақтарын қолданудың тиімділігін дәлелдеді.

Қорытынды

Осылайша, зерттеу келесі қорытынды жасауға мүмкіндік берді:

Өлкетану арқылы бастауыш сынып оқушыларының қазақстандық патриотизмі құндылықтарын қалыптастыру мәселесі педагогикалық ғылым теориясында да, жалпы білім беретін мектептердің тәжірибесінде де өзекті болып табылады, мұны автор жүргізген жұмыс растады. Бұл проблема қазіргі заманғы жағдайларда ерекше өткір болып отыр, бұл жасы кіші мектеп оқушыларының қазақстандық патриотизмінің құндылықтарын қалыптастыру үшін оңтайлы жағдай жасайтын жұмыстың жаңа мазмұнын, формалары мен әдістерін айқындаудың креативті тәсілдерін әзірлеуді талап етеді.

Бастауыш сынып оқушыларының қазақстандық патриотизмі құндылықтарын өлкетану құралдарымен қалыптастыру оқушылардың патриотизмді түсіну негізіне жоғары жалпыадамзаттық құндылықтар (туған үйге деген сүйіспеншілік, ел үшін мақтаныш сезімі) алынған кезде ғана тиімді және нәтижелі болады.

Осындай мағына ғана жасы кіші мектеп оқушыларының қазақстандық патриотизмі құндылықтарын, туған жерге деген құрметті, тұлғаның дамыған рухани мәдениетін дарытуды қамтамасыз ететін, қоғамның жоғары құндылығы ретінде зияткерлік және мәдени әлеуетті қалыптастыратын болады.

Пайдаланған деректер тізімі

1. https://go.mail.ru/redirect?type=sr&redirect=eJzLKCKpKLbS18_Py8nMS9WrSszOz9PLrtJ3yU8uzU3NK9G3T81Pjs9MsTU2MDS0tDOyYGAwNDMzNjE2NjA1Ykh905dnWBIY0eEaaddZcz8BABUTGg0&src=1edf6e0&via_page=1&user_type=1c&oid=c929f6de72d7dda2

2. Дауенов Е. Н., Нурғалиева С. А. Оқыту үдерісінде ұлттық бірегейлікті қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық аспектілері // Вестник ЗКГУ. – 2019. – No 4(76). – Б. 193-198. [Электронный ресурс]. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=46148170>.

3. https://go.mail.ru/redirect?type=sr&redirect=eJwlikEKwjAQAosZ_IC3NJRqBcGDz_BUtu3aSJpNyaaG9AOePPgbwR8o_sNnGBCGOQyjb93UoYQctDWdZDrWSbwguRZ_litNGFiODpnr1tIJHVKLLA2aATV60QCzihwpmjksAKxAa0i578AJNymgs5iT--gmAd5HYUBDGmOWFVVrsuy2G6y22d_f31XS7N4vI-H5_UH0nA8SA&src=adce4a&via_page=1&user_type=1c&oid=c92a15a096c7ed76

4. Дзепс-Литовский М.И. К вопросу о предмете и методе курса «Краеведение» // Краеведение. – 1923. – № 2. – С. 112-116.

5. Иванов П. В., Петров П. В. Педагогические основы школьного краеведения. – Петрозаводск, 1966. – 182 с.

6. Дулатов М. Бастауыш мектепте ана тілін оқыту жөні. – 1925.

7. Байтұрсынов А. Шығармалары – Алматы, 1989. – 320 б.

8. Жұмабаев М. Педагогика. – Орынбор, 1922. – 110 б.

9. Құдайбердиев Ш. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1988. – 380 б.

10. Жортанов С. Өлкетану және қоғамдық пайдалы еңбек. – Алматы, 1968. – 96 б.

11. Бірмағамбетов Ә.Б. Туған өлкені зерттеушелер. – Алма-Ата: Мектеп, 1986. – 68 б.

12. Аймағамбетова Қ.А. Бастауыш сыныптарда дүниетануды оқытудың теориялық негізі. – Алматы: Балауса, 2003. – 144 б.

13. Құрманов Қ. Мектеп және өлке тану. – Алматы: Мектеп, 1975. – 60 б.

14. Сәтімбеков Р. Табиғат қорғау (кластан тыс жұмыстарға арналған методикалық нұсқаулар). – Алматы: Рауан, 1992. – 92 б.

15. Муфталов Х., Ә.Жұмабаев. Мектептегі өлке тану. – Алматы: Мектеп, 1968. – 48 б.

16. Айтхожина Г.Р. Воспитание казахстанского патриотизма в системе профессионального образования как основа достижения // Білім – образование. – 2015. – №1. – С. 137–140.

17. Утегенов Е. К. вопросу возрождения военно-патриотического воспитания школьников // Высшая школа Казахстана. – 2016. – №3. – С. 78–79.

18. Абуова Б. Патриотическое воспитание молодежи как элемент системы формирования духовных ценностей // Ұлт тағылымы. – 2013. – №3. – Б. 215–218.

19. Tuna S., Mussabekova G.T. Preparing future teachers to evaluate learning outcomes // Orpición. – 2019. - Año 35. - No.90-2. – P. 385-402.

20. Кульжанова Г.К. Патриотическое воспитание казахстанской молодежи: проблемы и перспективы. [Электронный ресурс]. URL: <https://articlekz.com/article/10988>

21. Сыдықова Р. Ш., Мухамеджанова И. Бастауыш сынып оқушыларының патриотизмін қалыптастыру технологиясы // Ясауи университетінің хабаршысы. - 2022. - No1(123). – Б.219–228. [Электронды ресурс]. <https://doi.org/10.47526/2022-1/2664-0686.19>

22. Каримов Р. Э. Школьная внеклассная краеведческая работа в патриотическом воспитании учащихся // Ученые записки Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова. Гуманитарные науки. - 2019. - №4 (61). - С.171-176

23. Нурмухамбетова А. С. Формирование патриотизма средствами краеведения // Современная высшая школа: инновационный аспект. - 2018. - №2 (40). – С.133-139

24. Патриотическое воспитание школьников на основе ценностей «Мәңгілік Ел»: Монография / под общ. ред. Жилбаева Ж.О. – Нур-Султан: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2020. – 160 с.

25. Горошко Н. В., Черневская Ю. В. Патриотическое воспитание учащихся средствами краеведческих экскурсий // Электронный научно-методический журнал Омского ГАУ. - 2017. - №4 (11). – С.29-37

Referenes:

1. https://go.mail.ru/udir?type=sr&udir=eJzLKCKpKLbS18_Py8nMS9WrSszOz9PLrtJ3yU8uzU3NK9G3T8lPjs9MsTU2MDS0tDOyYGAwNDMzNjE2NjA1Ykh905dnWBIY0eEaaddZcz8BABUTGg0&src=1edf6e0&via_page=1&user_type=1c&qid=c929f6de72d7dda2
2. Dauenov E. N., Nurgaliev S. A. *psychological and pedagogical aspects of the formation of national identity in the process of learning*. Vestnik ZKGU. – 2019. – No 4(76). - P. 193-198. [electronic resource]. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=46148170>.
3. https://go.mail.ru/udir?type=sr&udir=eJwlikEKwjAOAOsz_IC3NJRqBcGDz_BUtu3aSJpNyaaG9AOePPgbwR8o_sNnGBCGOQyjb93UoYQctDWdZDrWSbwguRZ_ltnNGFiODpnr1tJHVKLLA2aATV60OCzi_hwpkmjsAKxAa0i578AJNymgs5iT--gmAd5HYUBDGmOWFVVrsuy2G6y22d_f31XS7N4vI-H5_UH0nA8SA&src=adce4a&via_page=1&user_type=1c&qid=c92a15a096c7ed76
4. Dzeps-Litovsky M. I. *on the subject and method of the course "Kraevedenie" //Kraevedenie. – 1923. - No. 2. - pp. 112-116.*
5. Ivanov P. V., Petrov P. V. *pedagogical foundations of school motivation*. Petrozavodsk, 1966. -182 P.
6. Dulatov M. *native language teaching in primary schools. – 1925.*
7. *Works of A. Baitursynov-Altmy, 1989. - 320 P.*
8. Zhumabaev M. *Pedagogy. Orenburg, 1922. - 110 P.*
9. *Works Of Sh. Kudaiberdiev. - Altmy: writer, 1988. - 380 P.*
10. Zhortanov S. *Local History and socially useful work. Altmy, 1968. - 96 P.*
11. Birmagambetov A. B. *researchers of the native land. - Alma-Ata: Mektep publ., 1986. - 68 P.*
12. Aimagambetova K. A. *theoretical foundations of teaching worldview in primary schools. Altmy: Balausa, 2003. - 144 P.*
13. Kurmanov K. *school and knowledge of the region. - Altmy: Shkolnaya STR., 1975. - 60 p.*
14. Satimbekov R. *Nature Protection (methodological guidelines for extracurricular activities). Altmy: Rauan publ., 1992. - 92 P.*
15. Muftalov H., A. Zhumabayev. *Knowledge of the land at school. - Altmy: Shkolnaya STR., 1968. - 48 p.*
16. Aitkhozhina G..R. *education of Kazakhstan patriotism in the system of professional education as the basis of achievement // education. – 2015. - No. 1. - pp. 137-140.*
17. Utegenov E. K. *The question of the revival of military-patriotic education of schoolchildren // Higher School of Kazakhstan. – 2016. - No. 3. - pp. 78-79.*
18. Abuova B. *patriotic education of young people as an element of the system of formation of spiritual values. – 2013. - No. 3. - pp. 215-218.*
19. Tuna S., Mussabekova G.T. *Preparing future teachers to evaluate learning outcomes // Opción. – 2019. - Año 35. - No.90-2 – - P. 385-402.*
20. Kulzhanova G. K. *patriotic education of Kazakh youth: problems and prospects. [Electronic resource]. URL: <https://articlekz.com/article/10988>*
21. Sydykova R. Sh., Mukhamedzhanova I. *technology of forming patriotism of Primary School students // Bulletin of Yasavi University. - 2022. - No1(123). - P.219-228. [electronic resource]. <https://doi.org/10.47526/2022-1/2664-0686.19>*
22. Karimov R. E. *School extracurricular local history work in patriotic education of students // Scientific notes of Khujand State University. academician B. Gafurov. Humanities. - 2019. - №4 (61). - Pp.171-176*
23. Nurmukhambetova A. S. *Formation of patriotism by means of local history // Modern Higher School: innovative aspect. - 2018. - №2 (40). – Pp.133-139*
24. *Patriotic education of schoolchildren based on the values of "Mangilik El": Monograph / under the general ed. Zhilbaeva Zh.O. – Nur-Sultan: I. Altynsarin National Academy of Education, 2020. – 160 p.*
25. Goroshko N. V., Chernyavskaya Yu. V. *Patriotic education of students by means of local history excursions // Electronic scientific and Methodological journal of Omsk State Agrarian University. - 2017. - №4 (11). – Pp.29-37*